

5211
Д. Н. Мамин-Сибиряк

АЙУЧАК

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
Горно-Алтайск • 1953

Ойрот.

2-198

ЭН КИЧИНЕК БАЛДАРГА

Д. Н. МАМИН-СИБИРЯК

АЙУЧАК

Алтай тилге Тонкуров көчүргөн

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО

Горно-Алтайск * 1953

— Айучак аладыгар ба?—деп, менин кучерим Андрей сурады.

— Кайда ол?

— Айылдаштарыста. Олорго таныш анчылар сыйлап берген. Жакшынак айучак, чыкканынан бери үч недеде кирелү. Каткымчылу ла ан.

— Ондый жакшы айучак болзо, айылдаштар оны ненин учун берип турган?

— Кем билер олорды. Айучакты мен көргөм: меелейден де жаан эмес. Талтандап базып жүргенин көрөргө каткымчылу.

Мен Уралда, уездный городто јаткам. Квартирам јаан болгон. Ондый болзо, айучакты ненин учун албас? Ол чындап та каткымчылу, эрке ан. Је јүргей ле, онын кийининде оныла нени эдерин көргөйс.

Айткан—эдип койгон. Андрей, айылдаштарыска барала, јарым частын бажында кичинек айучакты экелген, ол чын ла онын меелейинен јаан эмес эмитир, јангыс ла бу тирү меелей төрт будыла каткымчылу базып јүрет, эрке көк көстөрин онон до каткымчылу тостойтот.

Ол айучакты эчиде оромнон көп балдар келген, онойдордо воротаны бөктөн ийерге келишти. Айучак туранын ичине киреле, бир де эмеш јалтанбай, карын бойын сүреен јайым билинип, туранын ичиле айландыра базып, не ле немени ончозын јытап, бир кезек немелерди кара колыла тудуп көрөлө, ончозы кем јок, аайлу-башту эмитир дегендий аайлу болды.

Менин гимназисттерим¹ ого сүт, ак

¹Гимназист—гимназиянын (революциядан озо Россияда орто школды онойдо адайткан) үренчиги.

калаш ла сухайры эжелгиледи. Айучак ончозын алып, толыкта эки будына отурып алала, ажанарга јазанып алган. Нени ле эткенде, онын чүмеркеги сүрекей каткымчылу болды.

— Айучагаш, сүт керек пе?

— Айучагаш, бу сухайры.

— Айучак!

Мындый шакпырт болуп турарда, менин карыган сары анчы ийдим комнатага билдирбес јанынан кирип келген. Ийт кирген ле бойынча, кандый да аннын јыдын сезип ийеле, бастыра бойы ичкери болды, арказынын түги атрайа берди, бис кайа көрөргө јеткелегисте, ийт кичинек айылчынын алдында тура түшти. Олорды көрөргө јилбүлү болгон: айучак толыкка сырангай ла јапшына отурып алала, ого араай јууктап келеткен ийтти кыйгас көстөриле көрүп отурды.

Менин ийдим карыган, андаарга таскап калган ийт болгон, онын учун айуны көргөн лө бойынча, ого чурап барбай, кычырбаган айылчыны јаан көстөриле, сонуркап, узак көрүп турды. Бу комнаталарды ийт бойынын деп бодоп

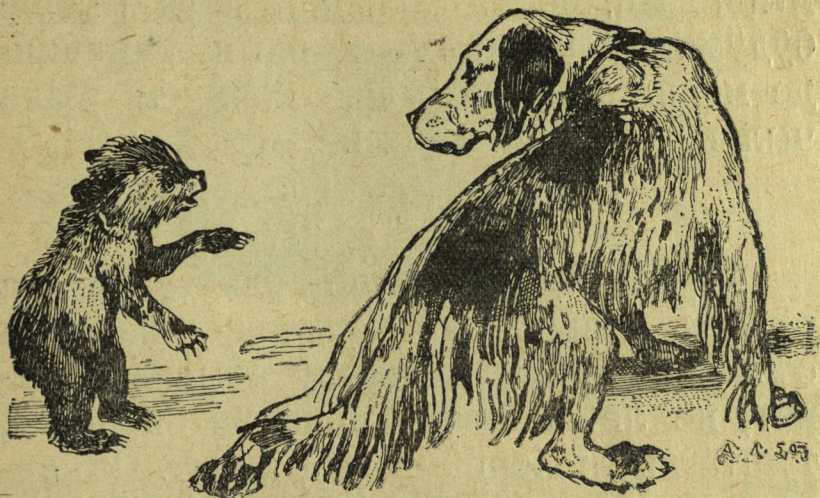
туратан, мында десе кандый да ан киреле, толыкка отурып алып, нени де керексиздей удура көрүп отурган.

Мен көрөм, ийт токтодынып болбой, тыркырап, оны тударга жазанып алган эмтир. Кичинек айчакка ол чурап барган болзо! Же керек чек башка болды, ондый болор деп, бир де кизи сакыбаган. Ийт, жөп сурагандый, мен жаар көрөлө, араай ичкерилеп турды. Айчакка жетире жарым ла алтам кире артты, же ийт калганчы алтам эдерге тидинбей, там ла тыныда чөйилип алды, ийттердин жаңы аайынча, алдында көрбөгөн өштүни жыткарып билип аларга, кейди тын тартынып ийди.

Же шак ла бу тушта кичинек айылчы он колыла талайала, кенетийин ийттин тумчугына тажып ийди, ийт туура калып ийеле, кызый берди.

— Ондый керек, эр эмтир айчак! — деп, гимназисттер оны мактагылады. — Кичинек те болзо, неден де коркбайт...

Ийт, уялган бойынча, билдирбизинен кухня жаар жүре берди.

Айучак сүтле, ак калашла токуналу
ажанып алды, онын кийининде менин
тиземе чыгып, түрүлип алала, киске чи-
леп, мыркырап жатты.

— О-о, кандый эрке айучак!—деп,
гимназисттер бир үн айттылар.—Бис
оны артырып аларыс, бисте жатсын... Ол
кичинек, нени де эдип болбос.

— Же, кем жок, жүргей ле—деп, амы-
рай берген анды жилбиркеп көрүп, мен
жөпсиндим.

Же канайып жилбиркебезин! Ол эрке

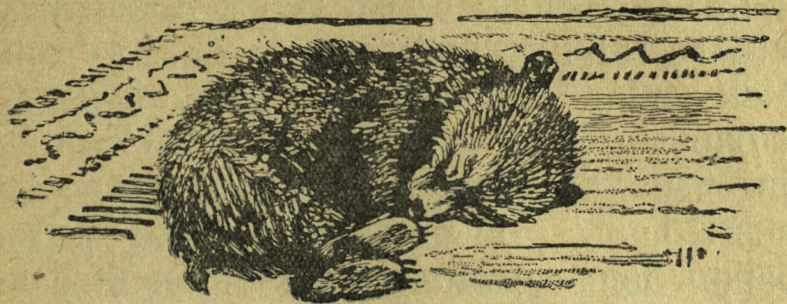
мыркырап, менин колымды кара тилиле
бүдүмчилү жалап турат, онын кийинин-
де менин койынымда, кичинек бала
чылап, уйуктай берген.

* * *

Айучак түжиле улустарды—жаан да
улусты, жаш та балдарды—ончозын
соототты. Ол каткымчылу анданып ту-
рат, не ле немени ончозын көрөргө,
туштаган ла жерге чыгып турат. Ол ан-
чадала эжикле берижерге жылбиркеп
турды. Эжикке талтандап једин алала,
табажыла эжикти ачарга турар. Эжик
ачылбай турганда, айучак каткымчылу
ачынып, арбанып турган чылап, ыр-
кыранып, ак каду ошкош тиштериле
эжикти кемирет.

Мен ондый кичинек айучактын чый-
рагын ла онын капшуунын сүреен кай-
кап көрдим. Ол түш туркунына тура-
нын ичинде бастыра толыктарды кери-
ди. Турада ол ајыктабаган, јытабаган
эмезе жалабаган неме артпады.

Түн кирди. Мен айучакты бойымнын
комнатама артырдым. Ол кебинин үс-

Чине болчоктолып алып, ол ло тарый уйуктай берди.

Эмди айучак, байла, токунай берген деп сананып, мен лампаны өчүреле, уйуктаарга жазандым. Он беш минут өтпөди, мен туузырап уйуктай бердим, же кенетийин ойгонып келдим: айучак столовыйдын¹ эжигин ачарга албаданып турган эмтир. Мен оны эжиктен сүүртеп апарала, азийгы жерине жатыргызып койдым. Жарым час өтпөди, ол ойто ло байагы жерде келтир. Мен база ла туруп, кедер анды экинчи катап жатыргыстым. Жарым час өтпөди, ол керек база ла такып башталды...

¹ *Столовый*—улус ажанатан кып.

Учы-учында ондый керек менин күү-
ниме тийди, уйкум да келип турган.
Мен кабинеттин эжигин ачала, айучакты
столовый јаар божодып ийдим. Тышка-
ры чыгатын эжиктер ле көзнөктөр он-
чозы бектү, онын учун айучак чыгып
барар деп, санааркаар неме жок болгон.

Же меге онын кийининде уйуктаарга
келишпеди. Айучак буфетке¹ киреле, та-
релкаларды шыгырада берди. Мен ту-
рала, оны буфеттен чыгара тарттым,
айучак коркушту ачынды, бажын ары-
бери булгап, ыркыранып, колымды тиш-
теп ийерге турат. Мен оны мойынынан
тудала, гостиныйга² экелдим. Мындый
шакпырт менин күүниме чек ле тийди,
айла эртен тура эрте турар керек бол-
гон. Же, ондый да болзо, мен ол кичи-
нек айылчыны ундуп, удабай ла уйук-
тай бердим.

Же бир час өткөн бө, жок по, гости-
ныйда коркушту тал-табышка ойгонып
келдим. Не болгонын баштап тарыйын
ондободым. Же онын кийининде айучак

¹ *Буфет*—айактар тургузатын шкаф.

² *Гостиный*— айылчылар отуратын кып

ийтле согушкан эмтир деп, билип ийдим. Ийт эжиктеги кыпта, јаантайын јадатаң јеринде уйуктап јаткан.

— Је, башказы бар аң!—деп, кучер Андрей, јуулажып турган айучакты ла ийтти айрып, кайкады.

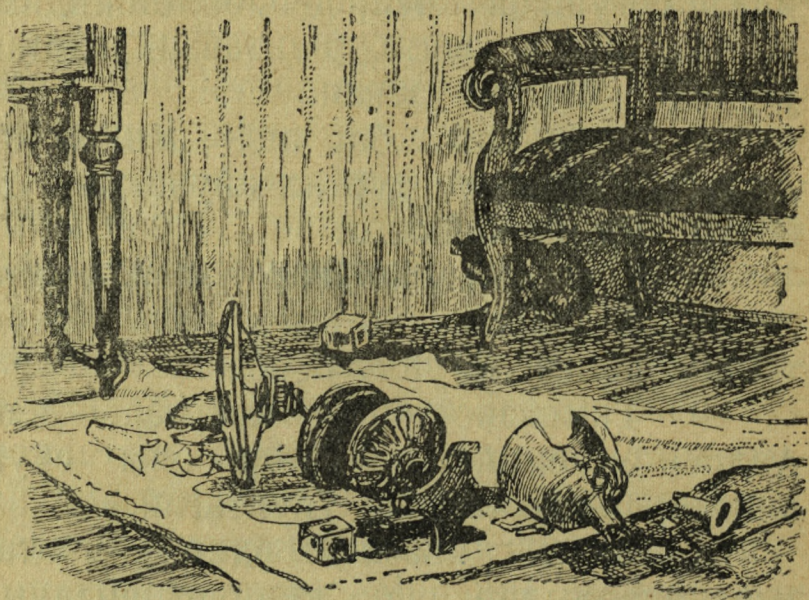
— Эмди оны кайдаар эдер?—деп, мен алаң кайкап, айттым.—Ол бүгүн тўниле кемге де уйку бербес.

— Гимназисттерге апарза...—деп, Андрей меге айтты.—Олор оны сўўп јадылар. Ондо олорло уйуктагай.

Айучакты гимназисттердин комнатазына апардылар, олор кичинек айылчыга сўреен сўўндилер.

Турадагы улус ончозы амырай берерде, эки час тўн болды.

Мен ол амыр бербес айылчыдан айрылдым, эмди уйуктаарым деп, сўреен сўўндим. Је бир де час өткөлөктө, гимназисттердин комнатазында коркушту тал-табыштан улам улус ончозы тура јүгүрдилер. Ондо сан-башка керек болуп турган ошкош... Мен, јүгүрип келеле, комнатаны серенкеле јарыдып ийеримде, керек ончозы јарт боло берди.

Комнатанын ортозында клеёнкала жаап койгон стол турган. Айчак столдын будыла өрө чыгала, клеёнканы тиштеп алала, столдын будына тебинип, бар-жок күчиле клеёнканы тарткан эмтир. Оны тартып турала, столдын үстинде турган лампаны, эки чернильницаны, суулу графинди—ончозын клеёнкала кожо антара тарткан. Лампа ла

графин оодылган, чернила полдын үстине төгүлип калган, ол түбек учун бурулу айучак дезе ыраак толыкка кирип алган отурды, онын жүк ле көстөри, эки кара көмүр чилеп, суркурайт.

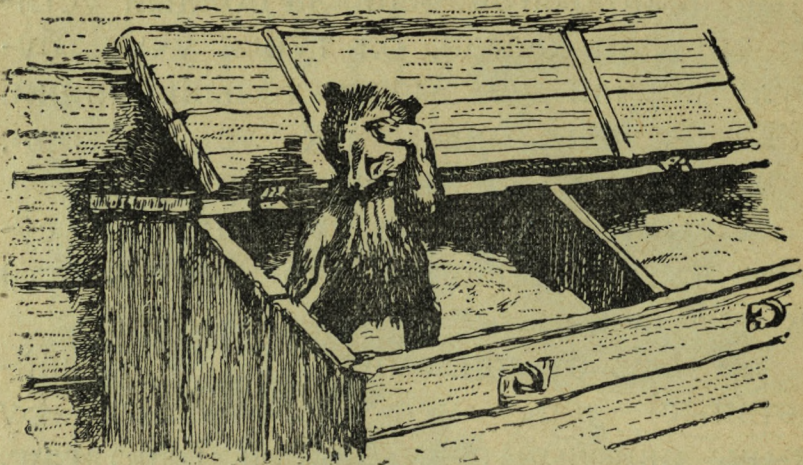
Оны тудуп аларга турарда, ол сүреен тын удурлашты, бир гимназистти де тудуп ийди.

— Бис бу шилемирди эмди канайдатаныс!—деп, мен калактадым.—Бу мыны ончозын сен, Андрей, баштаган.

— Мен нени эттим?—деп, кучер актанды.—Мен жаныс ла айучак керегинде слерге айткам, алган кижиге слер. Гимназисттерге де ол жараган.

Онойдо айучак улуска түниле уйку бербеди.

Экинчи күнде база ла жаңы түбек болды. Бу керек жайгыда болгон, эжиктерди жаппайтаныс. Айучак билдирбизинен турадан чыгып, кажаганга барала, уйды сүреен коркыткан. Онын кийининде такаанын балазын тудала, өлтүрүп ийди. Уйде жаан түймен башталды. Анчадала казанчы уй кижиге, такаанын балазына килеп, атыйланып турды. Ол

Ўй кижн кучерге чурап барган, арай ла согуш башталбады.

Экинчи тўнде кечегидий неме бол-бозын деп, амыр бербес айылчыны чуланга бۆктөп койдылар. Ондо, кулурлу кайырчактан башка, бир де неме жок болгон. Эртеңгизинде казанчы ўй кижн кулур аларга барарда, айучак кулурлу кайырчакта жаткан: ол кайырчактын уур эжигин ачала, кулурдын ўстинде жакшынак уйуктап калган. Казанчы ўй кижн коркушту ачынган, ыйлап, мени иштен чыгарыгар деп некеген.

— Быјар шилемир керегинде күн көрбөйдим!—деп, ол үй кижиге айдып турат.— Эмди уйга жууктаарга да болбос, такаанын балдарын бөктөөр керек... кулурды төгүп таштаар керек. Жок, мен мында иштебесим.

* * *

Же чындап ла айдар болзо, ол айучакты не керек алдым не деп, мен кородоп турдым. Бир таныш кижиге оны аларда, мен сүреен сүүндим.

— Көркий, кандый эрке ан!—деп, ол сүүнип айтты.— Балдар сүүнер. Олорго ол чын ла байрам болор. Кандый жакшынак айучак, чын ба?

— Эйе, жакшынак... — деп, мен жөпсиндим.

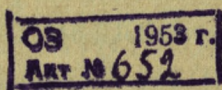
Ондый жакшынак анган айрыларыста, бастыра тура азийгызынды болуп, аймырай берерде, бистин ончобыстын санаабыс жарый берди.

Же ондый ырыс биске узак болбоды: менин таныжым эртенгизинде ле айучакты ойто экелип берди. Жакшынак анжаны жерде менин айылымнан артык жот-

кондогон эмтир. Јаш ат јегип салган
абрага чыгып алала, огурып ийген. Ат,
јескинеле, мантаган, абразын ооткон.
Бис айукакты алган јерибиске ойто бе-
рерге экелеристе, олор ойто албай,
мойноп ийдилер.

— Эмди оныла нени эделиктер?—деп,
мен, кучер јаар көрүп, айттым.— Мен
онон ло айрылатам болзом, алган ки-
жиге төлөп тө берер эдим.

Бистин ырызыбыска, кандый да ан-
чы айукакты алып барды.

ИИЗ. № 682

Редактор Е. МУЛТВЕВА

Тех.редактор С. Суражинов. Корректорлор С. Сабашкина, А. Борбуев.

АН 25481. Сдано в набор 3/II-1953 г. Подписано к печати
17/II-53 г. Объем 1 п. л. Уч. изд. л. 0,8.
Заказ № 154. Тираж 2000 экз.
Цена 40 коп.

г. Горно-Алтайск, типография облисполкома.

53-8985/4

Баазы 40 акча
Цена 40 коп.

179 78

Ойрот

2-198

Д. Н. МАМИН-СИБИРЯК

МЕДВЕДКО

На алтайском языке

53-8985/4

Баазы 40 акча
Цена 40 коп.

179 78

	Ойрот
	2-198

Д. Н. МАМИН-СИБИРЯК

МЕДВЕДКО

На алтайском языке